

УДК 343.9.01:351.74/76

В. В. Голіна, доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України, завідувач сектору дослідження проблем запобігання злочинності Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України, м. Харків

ОБ'ЄКТ ГРОМАДСЬКОГО ЗАПОБІЖНОГО ВПЛИВУ У СФЕРІ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ

У статті розглянута малодосліджена теоретична проблема об'єкта запобіжного впливу, його основних властивостей: криміногенності, динамічності, потенційності, латентності. На основі цих розвідок вирішуються практичні питання визначення об'єктів запобіжного впливу громадськості у сфері запобігання злочинності.

Ключові слова: об'єкт, запобіжний вплив, криміногенність, громадськість, злочинність.

Об'єкт (лат. *objectum*) – предмет, існуючий поза нами і незалежно від нашої свідомості, зовнішній світ, матеріальна дійсність; предмет, складова частина зовнішнього, матеріального світу; предмет пізнання і діяльності суб'єкта¹.

Більшість авторів, які торкаються проблеми запобіжної діяльності відповідних суб'єктів, називають, описують, досліджують велике коло, як правило, різних за своїм походженням, властивостями, сталістю, впливовим потенціалом та ін. негативних явищ і процесів, що у тому числі детермінують злочинність, виступають «злочинними джерелами», що близько чи віддалено, безпосередньо

¹ Словарь иностранных слов / под ред. И. В. Лехина, С. М. Локшиной, Ф. Н. Петрова (гл. ред.) и Л. С. Шаумяна. – Изд. 6-е, перераб. и доп. – М. : Сов. энцикл., 1964. – С. 448.

чи опосередковано, зовнішньо чи внутрішньо пов'язані зі злочинністю і на які необхідно фізично або інформаційно впливати суб'єктам запобіжної діяльності з метою руйнації, обмеження або навіть усунення цих негативних явищ і процесів. Такі негативні явища і процеси, що обумовлюють злочинність і її прояви, у наукових роботах частіше за все іменуються детермінантами; причинами й умовами; причинно-наслідковими комплексами або блоками; сукупністю обставин макро- і мікросередовища; факторами; станом психіки особистості; умовами формування особистості та ін.

Але згодом ученим-кримінологам стало зрозуміло, що потрібний термін, який одночасно на теоретичному рівні узагальнював би все різноманіття детермінант злочинності та мав би кримінологічно значущі властивості, а на практиці – матеріалізувався б у конкретні утворення, котрі предметно підлягають запобіжному, руйнівному, інформаційному або силовому впливу.

У 60–70-ті рр. XX ст. у науковому апараті кримінології з'явився термін «об'єкт запобіжного впливу».

Огляд наукових підходів щодо розуміння узагальнюючого поняття об'єкта запобіжного впливу та переліку його структурних складових показує, що останніми охоплюються:

1) уражені вадами суспільні відносини, що порушують їх регулятивну позитивну функцію, деформують соціальні призначення;

2) дефекти суспільної групової та індивідуальної правосвідомості;

3) «фонові» антигромадські явища, тісно пов'язані зі злочинністю (пияцтво, алкоголізм, наркоманія, проституція, бродяжництво, аморальність, віктимність, насильство, обман, бідність, брехня та ін.);

4) сукупність узагальнених конкретних негативних явищ, процесів, недоліків на груповому й індивідуальному рівнях, що детермінують злочинні прояви;

5) об'єктивні обставини соціально-психологічного формування особистості (середовище виховання і спілкування; інформаційний вплив мікросередовища і безпосереднього спілкування та ін.), які зумовлюють сприйняття та інтеріоризацію ціннісних орієнтацій,

інтересів, потреб, стереотипів, видів поведінки, що є типовими для розвитку і реалізації злочинної мотивації – ситуаційної і стабільної;

6) сама ця мотивація як суб'єктивна причина злочинної поведінки;

7) чинники, що викликають і загострюють конфлікт між індивідуальними прагненнями особи і суспільними вимогами;

8) зовнішні обставини, які створюють можливість для вчинення злочинів або ті, що полегшують ці діяння;

9) певний стан психіки, що провокує вибір і реалізацію злочинного варіанта поведінки;

10) поведінка та спосіб життя осіб з підвищеною ймовірністю вчинення злочину;

11) соціально значущі риси особистості, що віддзеркалюють антисуспільну спрямованість; деякі її психофізіологічні особливості;

12) сімейне виховання дітей, субкультура малих соціальних груп, девіантна поведінка неформальних соціальних молодіжних об'єднань, неналежна ефективність правоохоронної діяльності, а також агресивність та егоїзм людей; психопатологія та деякі акцентуації особистості, шкідливі звички тощо;

13) окремі особи або контингенти осіб, у яких сформована глибока антисуспільна спрямованість; віктимні особи; безробітні тощо;

14) певні території, де концентрується злочинний елемент, та ін.¹

¹ Див.: Миньковский Г. М. Предмет криминологической профилактики преступлений и некоторые проблемы ее эффективности / Г. М. Миньковский // Вопросы борьбы с преступностью. – М. : Юрид. лит., 1972. – Вып. 17. – С. 10–20; Кудрявцев В. Н. Механизм преступного поведения / В. Н. Кудрявцев // Механизм преступного поведения. – М. : Наука, 1981. – С. 29–30; Аванесов Г. А. Криминология и социальная профилактика / Г. А. Аванесов. – М. : Акад. МВД СССР, 1980. – С. 444–445; Игошев К. Е. Социальные аспекты предупреждения правонарушений (проблемы социального контроля) / К. Е. Игошев, И. В. Шмаров. – М. : Юрид. лит., 1980. – С. 26–27; Исмаилов И. А. Проблемы предупреждения преступлений / И. А. Исмаилов. – Баку : Науч.-метод. совет при прокуратуре Аз. ССР, 1990. – С. 22; Закалюк А. П. Проблемы социальной психологии личности правонарушителя и преступника / А. П. Закалюк // Проблемы изучения личности правонарушителя : сб. науч. тр. – М. : ВНИИ МВД СССР, 1984. – С. 12–17; Голіна В. В. Поняття й характеристика предмета спеціальної профілактики злочинів / В. В. Го-

Цей стислий огляд далеко не висчерпує висловлених у кримінологічній літературі (багато в чому схожих) думок відносно об'єкта запобіжного впливу. Проте стає більш-менш зрозумілим, що поняттям об'єкта охоплюється комплекс взаємодіючих, як правило, негативних явищ, які тисячоліттями створювались людством або виникали в його середовищі у процесі існування суспільства. Запобігання має спрямовуватися на, так би мовити, руйнування, обмеження, усунення цього комплексу, запобігання його створенню і взаємодії явищ, що до нього входять. Складнощі полягають в тому, що науці не завжди відомі ці конкретні явища, механізм їх взаємодії, що нерідко зводить нанівець запобіжні зусилля, оскільки їх здійснює або неналежний суб'єкт, або вживається навіть не той різновид заходів запобіжної діяльності.

Виникає і друга проблема – достатність такого запобіжного впливу на об'єкт. Тобто в арсеналі запобігання не вистачає відповідних дієвих засобів як виявлення і конкретизації, так і ефективного впливу на об'єкт.

Отже, у найзагальнішому вигляді об'єкт запобіжного впливу – це окремі чи взаємопов'язана сукупність негативних явищ і процесів реальної дійсності матеріального і духовного характеру, різних за генезою, сферою буття і свідомості, формами та ступенем інтенсивності проявів своїх властивостей, існування яких призводить до відтворення на суспільному рівні злочинності як соціального явища, а на груповому та індивідуальному – до виникнення масової деструктивної поведінки людей, злочинної мотивації, наміру, прийняття рішення на вчинення злочинів та їх реалізацію.

Таким чином, об'єкт має певну генеруючу силу впливу на суспільні відносини, унаслідок чого вони ставляться під загрозу або деформуються і, у свою чергу, деформують людську правосвідомість.

ліна // Рад. право. – 1984. – № 1. – С. 60–63; Він же. Запобігання злочинності (теорія і практика) : навч. посіб. / В. В. Голіна. – Х. : Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2011. – С. 48–54; Литвинов О. М. Соціально-правовий механізм протидії злочинності в Україні : монографія / О. М. Литвинов. – Х. : Вид-во Харк. нац. ун-ту внутр. справ, 2008. – С. 81–83; Профілактика злочинів : підручник / О. М. Джужа, В. В. Василевич, О. Ф. Гада та ін. ; за заг. ред. О. М. Джужі. – К. : Атіка, 2011. – С. 42–71.

мість. Людина, певні групи або прошарки населення потенційно стають криміногенно небезпечними.

Ще за часів появи кримінології виник термін «криміногенність» як підвищена суспільно небезпечна властивість явища, процесу чи людини, що здатна за певних обставин утворювати причинно-наслідковий злочинний ланцюг. Термін «криміногенність» тісно пов'язаний із терміном «криміногенний». Цей термін походить від латинського слова «*crimen*» – злочин і грецького «*genos*» – рід, походження. Цей термін уживається тоді й для того, щоб підкреслити близьку спорідненість, тісний інформаційний, психологічний, соціальний взаємозв'язок явищ, процесів, особистості зі злочинністю. Криміногенність – властивість об'єкта (об'єктів) створювати ймовірність злочинної поведінки, зумовлювати злочинність¹. Термін «криміногенний» вживається у таких словосполученнях, як «криміногенні фактори», «криміногенна ситуація», «криміногенне середовище або угруповання», «криміногенна особа», «криміногенний потенціал суспільства» тощо.

Криміногенність об'єкта запобіжного впливу є величиною змінною, а тому вона може бути відображена кількісно-якісними показниками, як-от: ступінь криміногенності (висока-низька); криміногенний набір (більший-менший); криміногенний інтервал (безпосередній чи опосередкований негативний вплив). Це означає, що на об'єкт запобіжного впливу можна позитивно впливати, змінюючи його параметри і навіть ліквідуючи цей об'єкт. Більше того, «розраховувати» запобіжні можливості суб'єктів, щоб не працювати неефективно.

Крім криміногенності, іншими властивостями об'єкта можуть бути: динамічність, що зумовлює постійну мінливість його кількісно-якісних показників; потенційність – сховані можливості об'єкта; латентність – криміногенність, що прихована від спостерігача. Остання властивість потребує певних роз'яснень. Сучасна вітчизняна система Особливої частини кримінології дуже тісно пов'язана із класифікацією злочинів, наведеною в Особливій частині кримі-

¹ Российская криминологическая энциклопедия / под общ. ред. А. И. Долговой. – М. : НОРМА, 2000. – С. 292.

нального права. Частково, можливо, це виправдано. Але ж кримінологія повинна мати справу не з окремими злочинами, вважаючи тільки їх об'єктом запобіжного впливу, а має досліджувати і запобігати їм тим явищам, що «стоять» за тими чи іншими злочинними проявами. Наприклад, за заподіянням тілесних ушкоджень або погрозою такими – сімейне насильство; за побоями і мордуваннями – катування в стінах правоохоронних органів; за злочинами у сфері незаконного обігу наркотичних засобів – міжнародна, транснаціональна організована злочинність; за насильницьким задоволенням статевої пристрасті неприродним способом – педофілія та ін. За таким підходом стає зрозумілим, що, по-перше, запобігання окремим злочинним проявам та іншим (нерідко непередбаченим) явищам – це не одне і те саме; по-друге, запобігання деяким із цих явищ взагалі не є кримінологічною проблемою, і кримінологія дійсно виступає, за словами І. І. Карпеця, як «сигналізуюча» наука; по-третє, встановити, описати і дослідити «приховані» явища, виявити їх природу – не просто; по-четверте, кримінологія не повинна, виходячи із наведеного вище, брати виключно на себе завдання розробки заходів запобігання цим явищам.

Зрозуміло, що глибина і достатність запобіжного впливу багато в чому залежить від знання суб'єктами, що беруть участь у запобіганні злочинності чи окремим видам злочинів, як самого об'єкта, так і основних його кількісно-якісних показників, тобто оцінки сили прояву криміногенності об'єкта ззовні і достатності ресурсного забезпечення суб'єкта для подолання цієї криміногенності.

Попередньо викладені нами деякі теоретичні положення свідчать про необхідність дослідження питання щодо об'єкта запобіжного впливу з боку громадськості у сфері протидії злочинності. Але спочатку кілька зауважень стосовно поняття «запобіжний вплив».

Згідно з українськомовним тлумачним словником «вплив» означає «дію, яку певна особа чи предмет або явище виявляє стосовно іншої особи чи предмета, тиск діяння»¹, «силу влади, авторитету»².

¹ Новий тлумачний словник української мови : в 3 т. / уклад. В. Яременко, О. Сліпушко. – К. : Аконіт, 2004. – Т. 1. – С. 382.

² Словник української мови : в 11 т. / АН УРСР, Інститут мовознавства ; за ред. І. К. Білодіда. – К. : Наук. думка, 1970. – Т. 1. – С. 751.

Крім того, у спеціальній літературі висловлювались думки стосовно розуміння поняття впливу на злочинність (П. П. Осипов¹, О. В. Ус², О. О. Книженко³ та ін.) як певної діяльності держави і суспільства з метою отримання позитивних змін кримінологічної характеристики злочинності і злочинця. Найбільш вдалим, на наш погляд, є визначення поняття впливу, що сформульоване С. М. Іншаковим. Він вважає, що будь-яке діяння на суспільно небезпечне явище (запобігання, боротьба, контроль) є впливом. Вплив передбачає певний об'єкт. Необхідність визначення об'єкта запобіжного впливу випливає з потреб практики, для якої конкретизація стає запорукою ефективного результату діяльності. Концепція впливу на злочинність дозволяє синтезувати в якості об'єктів, на які повинна бути спрямована активність практиків, усі криміналізовані суспільно небезпечні діяння і криміногенні фактори. Мета впливу як складової причинно-наслідкового ланцюга на злочинність – зменшення сумарної небезпеки у суспільстві⁴.

Отже, вплив – це постійні або термінові активні інформаційні чи силові дії (або їх сукупність) у вигляді здійснення суб'єктами запобігання злочинності відносно криміногенних об'єктів конкретних заходів. У будь-якому разі вплив – це науково обґрунтований процес причинно-наслідкового характеру, завдяки якому (як розраховується) криміногенні об'єкти зазнають певних позитивних змін, хоча такого результату може і не бути.

Таким чином, запобіжний вплив – це тиск, цілеспрямовані зусилля відповідних суб'єктів на ті криміногенні об'єкти, які

¹ Комплексное изучение системы воздействия на преступность (методологические и теоретические основы) / под ред. П. П. Осипова. – Л. : Изд-во ЛГУ, 1978. – С. 15.

² Ус О. В. Кримінально-правовий вплив: сутність і зміст / О. В. Ус // Актуальні проблеми кримінальної відповідальності : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 10–11 жовт. 2013 р. / редкол.: В. Я. Тацій (голов. ред.), В. І. Борисов (заст. голов. ред.). – Х. : Право, 2013. – С. 217.

³ Книженко О. О. Актуальні питання заходів кримінально-правового впливу / О. О. Книженко // Основні напрями розвитку кримінального права та шляхи вдосконалення законодавства України про кримінальну відповідальність : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 11–12 жовт. 2012 р. / редкол.: В. Я. Тацій (голов. ред.), В. І. Борисов (заст. голов. ред.) та ін. – Х. : Право, 2012. – С. 243–246.

⁴ Іншаков С. М. Кримінологія : учебник / С. М. Іншаков. – М. : Юриспруденция, 2000. – С. 82–83.

у взаємозв'язку з іншими чинниками породжують явища, що зумовлюють злочинні прояви, злочинну мотивацію і поведінку, а також активізацію антикриміногенних факторів, із метою поступового усунення подібних дій і недопущення злочинів.

Аналіз законодавчих і підзаконних актів України щодо участі громадськості у запобіганні злочинності, зокрема Закону України «Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону» від 22 червня 2000 р., Типового статуту громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України 20 грудня 2000 р., показує, що у найзагальнішому вигляді об'єкти запобіжного впливу знаходяться у сферах громадського порядку і громадської безпеки. Відносно зазначених понять (громадський порядок і громадська безпека) існує великий обсяг філософської та іншої спеціальної літератури, в якій учені намагаються з різних точок зору надати широке і вузьке розуміння останніх¹. Усі вони так чи інакше схожі між собою, доповнюють одне одного, тому, не вступаючи у полеміку з цього приводу, наведемо деякі з них. Громадський порядок – це сукупність суспільних відносин, що забезпечують спокійні умови життя людей у різних сферах суспільно корисної діяльності, відпочинку, побуту і нормальної діяльності підприємств, організацій, установ у цій сфері²; або відносини, що забезпечують обстановку громадського спокою, належну поведінку людей у громадських місцях, додержання норм суспільної моральності, повагу до результатів людської праці, фізичну і моральну недоторканність оточуючих³.

Що стосується громадської безпеки, до речі, у широкому розумінні, то це узагальнююче поняття означає захищеність людей, суспільства, природи від усіляких загроз їх нормальному існуванню

¹ Даньшин И. Н. Уголовно-правовая охрана общественного порядка / И. Н. Даньшин. – М. : Юрид. лит., 1973. – С. 68; Тихий В. П. Уголовно-правовая охрана общественной безопасности / В. П. Тихий. – Харьков : Вища шк., 1981. – С. 23–25.

² Кримінологія : підручник / В. В. Голіна, Б. М. Головкін, М. Ю. Валуйська та ін. ; за ред. В. В. Голіни, Б. М. Головкіна. – Х. : Право, 2014. – С. 264.

³ Кримінальне право України: Особлива частина : підручник / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін. ; за ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. – 4-те вид., переробл. і допов. – Х. : Право, 2010. – С. 359.

і розвитку (злочинності, зброї, тероризму, джерел підвищеної небезпечності тощо)¹.

Отже, об'єкти запобіжного впливу з боку громадськості знаходяться у сферах моралі, громадського порядку та громадської безпеки і правопорядку. Такими об'єктами є аморальна поведінка і вчинки, адміністративні правопорушення, злочини, а також ті явища, що їх викликають.

Об'єкти запобіжного впливу у сфері аморальної поведінки. Взагалі мораль є системою історично визначених сталих норм, приписів, вимог, принципів, поглядів, оціночних уявлень, ідеалів, переконань, що відбиваються у вчинках людей і регулюють їхнє ставлення один до одного, до суспільства, спільнот, соціальних інститутів, держави, а також підтримуються їх особистими переконаннями, традиціями, звичаями, виховною системою, силою громадської думки суспільства, спільнот². На наш погляд, мораль є своєрідною матрицею і громадського порядку, і громадської безпеки, і правопорядку, і практики запобігання злочинності. Стан моральності суспільства зумовлює і стан останніх. Запобіжна діяльність громадськості, її масова участь у різних формах протидії аморалізму є свідченням рівня моральності суспільства.

Отже, об'єктами запобіжного впливу у сфері аморальної поведінки і вчинків можуть бути: а) правосвідомість і правова культура пересічних громадян; б) правосвідомість носіїв аморальної поведінки і вчинків, упровадження в їх свідомості уявлень про державний, суспільний і громадський осуд і невідворотність моральної або юридичної відповідальності. Справедливим є вислів С. М. Іншакова стосовно ролі громадського впливу у запобіганні злочинності: одним із позитивних аспектів концепції такого впливу є сприяння усвідомленню громадян того, що будь-яке їх діяння, навіть незначне і непомітне, стає елементом соціального процесу руйнування або розвитку злочинності³, а також доповнимо, аморальної поведінки.

¹ Даньшин И. Н. Уголовно-правовая охрана общественного порядка / И. Н. Даньшин. – М. : Юрид. лит., 1973. – С. 90–91.

² Морфологія культури : тезаурус / за ред. В. О. Лозового. – Х. : Право, 2007. – С. 228–229.

³ Российская криминологическая энциклопедия / под общ. ред. А. И. Долговой. – М. : НОРМА, 2000. – С. 115.

Об'єкти запобіжного впливу у сфері адміністративних правопорушень. Відповідно до статей 9 і 10 Закону України «Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону» основними завданнями громадських формувань з охорони громадського порядку і державного кордону, зокрема, є: а) надання допомоги органам внутрішніх справ у запобіганні адміністративним проступкам; б) надання допомоги підрозділам Прикордонних військ України у виявленні та затриманні осіб, які порушили або намагаються порушити державний кордон чи проводять іншу протиправну діяльність на кордоні; в) вжиття спільно з працівниками міліції заходів до припинення адміністративних правопорушень; г) ведення індивідуально-профілактичної роботи з особами, схильними до вчинення адміністративних правопорушень; д) надання допомоги у боротьбі з пияцтвом, наркоманією, порушеннями правил торгівлі та у сфері благоустрою територій міст, інших населених пунктів, охороні природи і пам'яток історії та культури, забезпеченні державного руху, припиненні дитячої бездоглядності¹.

Як бачимо, обсяг деліктогенних² об'єктів, що повинні стати точкою дотику запобіжних зусиль громадськості, по суті є необмеженим. Як ілюстрація можливої класифікації деліктогенних об'єктів може бути використана така група об'єктів запобіжного впливу громадськості. По-перше, сама суспільно небезпечна поведінка невизначеного кола правопорушників громадського порядку і безпеки дорожнього руху; по-друге, правосвідомість і мораль деліктогенних осіб, тобто осіб, схильних до вчинення адміністративних правопорушень; по-третє, громадська думка, зміна світогляду людей стосовно пияцтва, алкоголізму, бездоглядності неповнолітніх та ін.; по-четверте, свідомість носіїв цих пороків; по-п'яте, сучасні негативні традиції, звичаї, ритуали тощо, які пов'язані із зазначеними (частково) «фоновими» явищами; по-шосте, інші

¹ Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону : Закон України від 22 черв. 2000 р. № 1835-III // Офіц. вісн. України. – 2000. – № 30. – Ст. 1248.

² Делікт (лат. *delictum*) – будь-яке правопорушення, тобто незаконна дія, проступок. Деліктогенний – об'єкт, причинно пов'язаний із певними адміністративними правопорушеннями.

деліктогенні об'єкти у сфері торгівлі, охорони природи, пам'яток історії і культури тощо. Не виключаємо, що подібних класифікацій значно більше, ніж наведено.

Навіть ця найпростіша класифікація деліктогенних об'єктів показує, що будь-який із цих класів об'єктів потребує не просто участі пересічних громадян у супроводі міліцейських чи прикордонних підрозділів або інформуванні останніх (що теж необхідно), а й професійного озброєння громадськості. Професійно озброєна у плані запобігання громадськість – це дійсно авторитетна сила. Саме така громадськість здатна виконати завдання, зазначені у Законі України «Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону».

Об'єкти запобіжного впливу у сфері злочинності та її проявів. Злочини проти громадського порядку та моральності – це умисні суспільно небезпечні посягання на громадський порядок у різних сферах забезпечення життєдіяльності людей і моральні засади життя суспільства¹. Якщо виходити з кримінально-правової класифікації злочинів (за об'єктом злочинного посягнення), то ці злочини передбачені розділом XIV КК України. Традиційно вони поділяються на: а) злочини проти громадського порядку (статті 293–296 КК); б) злочини проти суспільної моральності (статті 297–304 КК). У свою чергу, злочини проти суспільної моральності поділяються на три групи: 1) посягання на основні моральні принципи і цінності у сфері духовного і культурного життя суспільства (статті 297–300 КК); 2) посягання на основні принципи моральності у сфері статевої відносин (статті 301–303 КК); 3) посягання на основні принципи моральності у сфері морального і фізичного розвитку неповнолітніх (ч. 2 ст. 299, частини 2 і 3 ст. 300, частини 2 і 3 ст. 301, ч. 3 ст. 302, частини 3 і 4 ст. 303, ст. 304 КК)². Може скластися враження, що саме цими злочинами й обмежується участь громадян у їх запобіганні. Однак із завдань і прав громадськості, що випливають із тексту статей 9 і 10 Закону України «Про участь громадян

¹ Кримінальне право України: Особлива частина : підручник / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін. ; за ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. – 4-ге вид., переробл. і допов. – Х. : Право, 2010. – С. 359.

² Там само. – С. 359–360.

в охороні громадського порядку і державного кордону», вбачається, що законодавець поняттям громадського порядку охоплює майже увесь Кримінальний кодекс України, оскільки мова йде не лише про злочини, передбачені розділом XIV КК, а й про таку діяльність громадськості, як: інформування органів і підрозділів внутрішніх справ (а їх чимало!) про вчинені або ті, що готуються, злочини, тобто про будь-які злочини, передбачені різними розділами КК України, а також про місця концентрації злочинних угруповань (а це стосується професійної, організованої, терористичної, наркотичної, рецидивної злочинності, злочинності неповнолітніх, економічної злочинності та ін.); сприяння органам внутрішніх справ у виявленні і розкритті злочинів, розшуку осіб, які їх вчинили, захисті інтересів держави, підприємств, установ, організацій, громадян від злочинних посягнень; участь у боротьбі зі злочинністю неповнолітніх; надання різноінформативних відомостей і запобігання злочинам у сфері державного кордону та ін.

Якщо виокремити запобіжну функцію громадських формувань і громадян, то виникає запитання: на які криміногенні об'єкти саме вони спроможні позитивно впливати, а не бути «позаштатними інформаторами» чи «масовкою» при органах внутрішніх справ? Це можуть бути: по-перше, свідомість, правосвідомість, суспільно небезпечна поведінка певного кола осіб, які вчинили, вчиняють у даний момент або готуються до вчинення будь-якого злочину; особи, які знаходяться у кризових передкримінальних, посткримінальних, віктимологічних ситуаціях і потребують соціальної, матеріальної, психологічної, правової та іншої допомоги і підтримки; особи, які перебувають або звільнилися з місць позбавлення волі; особи з девіантною поведінкою, у тому числі бездоглядні, неповнолітні, схильні до вчинення правопорушень і злочинів; інші категорії осіб, які виявляють ознаки протиправної поведінки чи знаходяться на профілактичному обліку в органах внутрішніх справ; по-друге, місця концентрації кримінальних та інших антисуспільних елементів (кубла, місця розпусти і здирицтва, нічліжки, парки, вокзали, ринки тощо); по-третє, особи, які намагаються порушити режимні умови державного кордону, режим пропуску через державний кордон, у зонах стихійного лиха і надзвичайних ситуацій; по-четверте,

суспільно небезпечна поведінка осіб у сферах безпеки дорожнього руху і громадської безпеки, що здатна викликати злочинні прояви; по-п'яте, пересічні громадяни з метою активізації їх антикримінальних позицій. Розвивати у громадян готовність дати відсіч злочинним проявам, посяганням на їх особистість чи майно (нехай навіть ця готовність ніколи не реалізується) також означає стримуючий вплив на злочинність.

У цій статті започаткована спроба розглянути малодосліджену проблему об'єкта запобіжного впливу відповідних суб'єктів у сфері запобігання злочинності взагалі і громадських формувань зокрема. Актуальність цієї проблеми не викликає сумнівів. Адже без конкретизації того, проти чого повинна бути спрямована запобіжна діяльність, не має сенсу досліджувати останню. Висловлювання вчених на кшталт того, що об'єктами протидії злочинності є причини й умови, причинні комплекси, блоки, суспільні відносини у сфері запобігання злочинності, детермінанти тощо, як теоретичні уявлення є правильними, однак практично вони є марними. Громадськість цього не зрозуміє. Тому потрібна конкретика об'єкта, так би мовити, запобіжна інженерія, яка передбачає визначення об'єктів, їх параметрів, сили інформаційного впливу на свідомість і поведінку людей, розробку відповідних засобів активного запобіжного діяння, визначення ресурсного забезпечення та встановлення критеріїв оцінки ефективності.

В статье рассмотрена малоисследованная теоретическая проблема объекта предупредительного воздействия, его основных признаков – криминогенности, динамичности, потенциальности, латентности. На основе этих исследований решаются практические вопросы определения объектов предупредительного воздействия общественности в сфере предупреждения преступности.

The article is devoted to an almost unexplored theoretical problem of the object of preventive activity and its main features: criminality, dynamics, potentiality, latency. The practical problem of defining the objects of public preventive activity in the field of crime prevention is solved on the basis of these studies.

Рекомендовано до опублікування на засіданні сектору дослідження проблем запобігання злочинності НДІ ВПЗ імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України (протокол № 5 від 18 березня 2015 р.).